

ЖАНОЧЫЯ ВОБРАЗЫ
Ў РАМАНЕ ДЖОНА МАКСВЭЛА КУТЗЕЕ
«У ЧАКАННІ ВАРВАРАЎ»

П. А. Пілюткевіч

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;

polina.pilyutkevich@mail.ru;

нав. кір. – Г. М. Бутырчык, канд. філал. навук, дац.

У артыкуле даследуюцца жаночыя вобразы ў рамане Джона Максвэла Кутзее «У чаканні варвараў» («Waiting for the Barbarians», 1980). Письменнік звяртаецца да ролі жанчыны ў партыярхальным грамадстве Імперыі, у кантэксце дыхатоміі цывілізацыя – варварства, якая разглядаецца праз постаць наратора сталага мужчыны, Магістрата памежнага горада. У вобразе галоўнай гераіні рамана, маладой варваркі, адлюстраваны асноўныя канцэпты іншасці: гендарны, расавы і фізічны. Належнасць дзяўчыны да прыгнечанай часткі насельніцтва робіць немагчымым усталяванне паўнаважных міжасобных стасункаў паміж ёю і жыхарамі Імперыі. Аналіз міжгендарнай камунікацыі герояў рамана дазваляе рабіць высновы наконт інстытуцыянальнага ладу Імперыі і ролі жанчыны ў ім.

Ключавыя словы: варварства; цывілізацыя; патрыярхат; Іншы; гендарная няроўнасць; Джон Максвэл Кутзее.

Падзеі рамана Джона Максвэла Кутзее «У чаканні варвараў» адбываюцца ў далёкай памежнай правінцыі вялікай Імперыі. Галоўны герой рамана – пажылы Магістрат невялікага горада. Сацыяльная арганізацыя Імперыі пабудавана на прынцыпах патрыярхата: мужчыны з’яўляюцца асноўнымі носьбітамі ўлады і маральнага аўтарытэту. Жанчыны ў рамане адлюстроўваюцца слабымі і залежнымі ад мужчын, іх голас фактычна не гучыць. Упершыню жанчына згадваецца, калі Магістрат ідзе да прастытуткі, таму што не можа заснуць з-за бяскончых крыкаў, якія даносяцца з двара, дзе палкоўнік Джол катуе палонных варвараў. Калі дзяўчына распавядае яму пра кашмары, з-за якіх Магістрат крычыць у сне, замест таго, каб пагаварыць з ёю, ён адварочваецца: «I have known her a year, visiting her sometimes twice a week in this room. I feel a quiet affection for her which is perhaps the best that can be hoped for between an aging man and a girl of twenty; better than a possessive passion certainly. I have played with the idea of asking her to live with me» [1, p. 18] (Я ведаю яе ўжо год, і бывае, што хаджу да яе па два разы на тыдзень. Стаўлюся я да яе са спакойнай роўнай цеплынёй, што, напэўна, і лепш за ўсё, калі мужчына далёка не малады, а дзяўчыне дваццаць гадоў; і ўжо вядома, гэта лепш, чым гарачае патрабавальнае каханне. Часам я нават падумваю, ці не паклікаць яе жыць у мяне) [пер. з англ. тут і далей мой. – П. П.].

Нягледзячы на падобныя развагі, Магістрат не гатовы збліжацца з жанчынай.

Галоўная гераіня ў рамане – дзяўчына-варварка, якая пацярпела ад рук салдат палкоўніка Джола. У яе вобразе знаходзяць адлюстраванне асноўныя канцэпты іншасці: гендарны, расавы і фізічны. Яна практычна цалкам сляпая і дрэнна ходзіць: з-за гэтага варвары пакінулі яе, і дзяўчына вымушана была вярнуцца ў горад, дзе яе і заўважыў Магістрат. У вобразе варваркі Дж. М. Кутзее адлюстроўвае шэраг адметных рыс іншасці. Папершае, дзяўчына – прадстаўніца варвараў, ворагаў Імперыі. Для цывілізаваных жыхароў яна заўсёды застаецца чужой і падазронай. На яе ніхто не звяртае ўвагі, для большасці яна толькі цень чалавека. Магістрат, з якім у дзяўчыны будучы найбольш блізкія адносіны, таксама да пэўнага моманту не заўважае яе. Ужо потым ён будзе спрабаваць успомніць яе сярод палонных варвараў, у пакоі для катаванняў: «I cast my mind back, trying to recover an image of her as she was before. I must believe that I saw her on the day she was brought in by soldiers roped neck to neck with the other barbarian prisoners. I know that my gaze has passed over her when together with others <...>. My eye passed over her, but I have no memory of that passage. On that day, she was still unmarked, but I must believe she was unmarked as I must believe she was once a child <...>. Strain as I will, my first image remains of the kneeling beggargirl» [1, p. 33] (Я ў думках вярнуўся назад, спрабуючы аднавіць яе вобраз: такой, якой яна была раней. Я павінен верыць, што бачыў яе ў той дзень, калі яе прывялі салдаты, звязаную вяроўкамі шыя да шыі з іншымі палоннымі варварамі. Я ведаю, што мой погляд прабег па ёй, калі яна была разам з іншымі <...>. Мой погляд прабег па ёй, але я не памятаю гэтага ўрыўка. У той дзень яна ўсё яшчэ не несла пазнаку катаў, але я павінен верыць, што яна не несла пазнаку катаў, як я павінен верыць, што калісьці яна была дзіцём <...>. Як бы я ні напружваўся, маім першым вобразам застаецца ўкленчаная жабрачка). На той момант для Магістрата дзяўчына была проста адной з Іншых, адной з варвараў. Але яна застаецца пакінутай і сваякамі, менавіта па гэтай прычыне яна трапляе ў горад. Фізічнае калецтва вылучае яе ў вачах астатніх варвараў, робіць Іншай, слабой, і, у сувязі з гэтым, непатрэбнай.

Дж. М. Кутзее ў рамане разглядае дыхатамію *цывілізацыя – варварства* праз постаць наратара мужчыны. Для большай часткі жыхароў горада варвары – страшныя, небяспечныя, жорсткія. Гараджане чакаюць нападу варожых плямёнаў, менавіта з гэтай мэтай прыязджае палкоўнік Джол. Вобраз варвара пераважна мужчынскі: «In private I observed that once in every generation, without fail, there is an episode of hysteria about the barbarians. There is no woman living along the frontier

who has not dreamed of a dark barbarian hand coming from under the bed to rip her ankle, no man who has not frightened himself with visions of the barbarians carousing in his home, breaking the plates, setting fire to the curtains, raping his daughters» [1, p. 14] (Я заўважыў, што раз у пакаленне абавязкова адбываецца эпізод істэрыі з нагоды варвараў. Няма ніводнай жанчыны на памежжы, якая б не трызнiла, як цёмная варварская рука вылазіць з-пад ложка, каб адарваць ёй шчыкалатку, ніводнага мужчыны, які б не палохаў сябе прывідамі варвараў, што шпацыруюць па яго хаце, б'юць талеркі, падпальваюць фіранкі, гвалтуюць яго дачок). Дзяўчына ў рамане з'яўляецца адзінай прадстаўніцай варвараў, за якой мы можам назіраць.

Паказальна, што ў апошніх сцэнах з ёю, калі Магістрат адпраўляецца да варвараў, каб завесці яе да сваіх, у дзяўчыны пачынаецца менструацыя. Японская даследчыца Саі Кітамура разглядае гэтую дэталю на двух узроўнях. На фізіялагічным узроўні менструацыя гераіні азначае, што дзяўчына-варварка не цяжарная; і гэта служыць свайго роду прадвесцем яе відавочнага разрыву з Магістратам, афіцэрам Імперыі і апавядальнікам рамана. Пасля таго, як паміж ім і дзяўчынай адбываецца палавы акт, на імгненне ён марыць стварыць з ёй сям'ю, але яе менструацыя паказвае, што ў іх не можа быць дзяцей. Яна пакідае яго і вяртаецца да свайго народу адразу пасля менструацыі. На сімвалічным узроўні апісанне жаночага фізіялагічнага працэсу выкарыстоўваецца, каб паказаць кантраст паміж Імперыяй як патрыярхальным, трывалым парадкам, і мяжой, дзе імперыя і варвары сутыкаюцца адно з адным. Гэта таксама сімвалізуе кантраст паміж жанчынамі, чый фізіялагічны стан больш зменлівы, і мужчынамі. Менструацыя, якая з'яўляецца цыклічнай, таксама ўвасабляе цыкл прыроды, асабліва размнажэнне, якому перашкаджае Імперыя [2]. Магістрат думае, што Імперыя не паважае цыкл прыроды і што яна пазбаўляе свой народ і сваю зямлю ўрадлівасці. Як адзначае Юлія Крысцева ў «Жаночым часе» (*Women's Time, 1981*), час гісторыі лінейны і часта прыпісваецца мужчынам, але час прыроды цыклічны і часта прыпісваецца жанчынам [3]. Магістрат адчувае антыпатыю да часу гісторыі імперыі і спадзяецца, што дзяўчына-варварка народзіць дзяцей і адновіць натуральны цыкл.

У свеце мужчын Імперыі жанчына іншая, слабейшая, яна не мае голасу, з ёю можна рабіць што заўгодна. Варварка ў рамане не мае імені, Дж. М. Кутзее выкарыстоўвае назоўнікі «girl», «woman», займеннік «she». Адсутнасць імені падкрэслівае той факт, што жанчыны ў вачах герояў рамана маюць толькі ўтылітарную функцыю. Нават Магістрат, які асуджае катаванні і жорсткасць салдат Імперыі, у прыватных стасунках з жанчынамі не ставіцца да іх як да роўных. Жанчына патрэбна, каб

падтрымаць, супакоіць, дапамагчы. Пры гэтым Магістрат успрымае гэта як дадзенае, ён засяроджваецца на аналізе ўласных пачуццяў. Варта адзначыць, што адсутнасць імені варваркі таксама падкрэслівае тое, што яна чужая ў горадзе. Роля жанчыны ў патрыярхальнай Імперыі застаецца залежнай, аднак у адрозненне ад варваркі, кухарка Магістрата, Мэй, называецца па імені. Яна не з'яўляецца чужой, яна паўнаватасная жыхарка Імперыі, нягледзячы на цяжкую долю. У Мэй было некалькі дзяцей, якія памерлі ў дзяцінстве. Яна засталася адна з апошнім дзіцём, бацька якога ўцёк з салдатамі палкоўніка Джола. Напрыканцы рамана Магістрат збліжаецца з Мэй, але яго стаўленне да жанчын не змяняецца. Менавіта ад Мэй ён больш даведваецца пра дзяўчыну-варварку: «"I liked her very much", she says. "We all did. She never complained, she always did what she was asked, though I know her feet gave her pain. She was friendly. There was always something to laugh about when she was around"» [1, p. 200] (“Яна мне вельмі спадабалася”, – казала яна. “Нам усім спадабалася. Яна ніколі не скардзілася, яна заўсёды рабіла тое, пра што яе прасілі, хоць я ведаю, што ногі прычынялі ёй боль. Яна была прыязная. Калі яна была побач, заўсёды было над чым пасмяяцца”). Застаючыся ў пакінутым салдатамі горадзе, у бясконцым чаканні нападу варвараў, з маленькім дзіцём на руках, Мэй шукае падтрымкі Магістрата, але ён застаецца адчужаным і далёкім да яе: «"I don't make you happy", she says. "I know you don't enjoy it with me. You are always somewhere else". I wait for her next words. "She told me the same thing. She said you were somewhere else. She could not understand you. She did not know what you wanted from her". "I didn't know you and she were intimate". "I was often here, downstairs. We talked to each other about what was on our minds. Sometimes she would cry and cry and cry. You made her very unhappy. Did you know that?". She is opening a door through which a wind of utter desolation blows on me» [1, p. 202]. (“Я не раблю цябе шчаслівым”, – кажа яна. “Я ведаю, што табе не падабаецца гэта са мной. Ты заўсёды дзесьці ў іншым месцы”. Я чакаю яе наступных слоў. “Яна сказала мне тое ж самае. Яна сказала, што ты быў дзесьці ў іншым месцы. Яна не магла зразумець цябе. Яна не ведала, чаго ты ад яе хочаш”. “Я не ведаў, што вы з ёй былі блізкія”. “Я часта бывала тут, унізе. Мы гаварылі пра тое, што было ў нас на розуме. Часам яна плакала, плакала і плакала. Ты зрабіў яе вельмі няшчаснай. Ты ведаў пра гэта?”. Яна адкрывае дзверы, праз якую на мяне дзьме вецер поўнага адчаю). Стасункі Магістрата з жанчынамі пазбаўлены цеплыні, ён шукае ў іх прытулку ад уласных страхў і перажыванняў, не разумеючы, што ў сапраўдных адносінах трэба не толькі прынімаць, але і аддаваць. Гераінь рамана аб'ядноўвае тое, што яны ў адрозненне ад мужчын могуць пасапраўднаму адчуваць эмоцыі і дзяліцца энергіяй з іншымі.

Такім чынам, у рамане Дж. М. Кутзее «У чаканні варвараў» жаночыя вобразы адлюстроўваюць гендарную няроўнасць, якая ўбудавана ў інстытуцыянальны лад Імперыі і праяўляецца на індывідуальным або міжасобасным узроўні на прыкладзе стасункаў Магістрату з жанчынамі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Coetzee, J. M. Waiting for the Barbarians / J. M. Coetzee.* – Penguin Books, 1999. – 215 p.
2. *Kitamura, S Menstruation in J. M. Coetzee’s Waiting for the Barbarians / S. Kitamura [Electronic Resource].* – The English Literary Society of Japan, 2011. – Mode of access : https://www.jstage.jst.go.jp/article/elsjregional/3/0/3_KJ00009369994/article/-char/en. – Date of access : 14.12.2021.
3. *Kristeva, J. Women’s Time / J. Kristeva [Electronic Resource].* – The University of Chicago Press, 1981. – Mode of access : <https://www.jstor.org/stable/3173503>. – Date of access : 14.12.2021.